

سپاه دانش

دکتر مجید صادقانی |

چاپ اول

۱۴۰۰

مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران (پژوهشکده تاریخ معاصر)

- سرشناسه: صادقی، مجید. ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور: سپاه دانش / مجید صادقی؛ ناظر
علمی موسی فقیه حقانی؛ به سفارش مؤسسه شهید
آیت الله دستغیب شیراز.
مشخصات نشر: تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر
ایران، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری: ۱۱۲ ص؛ مصور، نمونه.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۰۹-۴۵-۹
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: نمایه.
موضوع: اصلاحات اجتماعی - ایران - ۱۳۵۷-۱۳۲۰
موضوع: Social reform - Iran - 1941-1979
- موضوع: ایران - اوضاع اجتماعی - ۱۳۵۷-۱۳۲۰
موضوع: Iran - Social conditions - 1941-1978
موضوع: ایران - تاریخ - پهلوی، ۱۳۵۷-۱۳۲۰
موضوع: Iran - History - Pahlavi, 1941-1978
شناسه افزوده: فقیه حقانی، موسی، ۱۳۴۲ -
شناسه افزوده: مؤسسه شهید آیت الله دستغیب
شناسه افزوده: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران
رده بندی کنگره: DSR150.5
رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۲۴
شماره کتابشناسی ملی: ۸۶۷۵۲۸۴
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

سپاه دانش

نویسنده: دکتر مجید صادقی | ناظر علمی: دکتر موسی فقیه حقانی |

نشانی: تهران، خیابان ولی عصر (عج) خیابان شهید فیاضی (فرشته)، نبش چناران، شماره ۱۵

صندوق پستی: ۱۹۳۹۵/۱۹۷۵ | تلفن: ۰۲۱-۲۲۶۰۲۰۹۶ | فکس: ۰۲۱-۲۲۶۰۲۰۹۶

حروفچینی و صفحه آرایی: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مؤسسه بوستان کتاب قم

چاپ اول: ۱۴۰۰ | تعداد: ۱۰۰۰ | قیمت: ۳۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۰۹-۴۵-۹

به سفارش مؤسسه شهید آیت الله دستغیب شیراز

نشانی مرکز توزیع: نمایشگاه و فروشگاه دائمی سرای تاریخ

خیابان ولی عصر (عج)، خیابان شهید فیاضی (فرشته)، شماره ۱۱

نمابر: ۰۲۱-۲۲۶۰۲۰۹۶ | نشانی وب فروشگاه: www.iichstore.ir

سفارشات: ۰۲۱-۲۲۶۰۵۰۷۳ و ۰۲۱-۰۹۳۳۳۹۰۰۷۵۵

www.iichs.ir | infoiichs.org

کلیه حقوق این اثر متعلق است به مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۱۱	انقلاب سفید، ماهیت و نتایج
۳۱	سپاه دانش؛ ماهیت و نقاط مثبت و منفی
۴۱	روند اجرای طرح سپاه دانش
۴۹	بررسی انتقادی
۵۳	نتیجه‌گیری
۵۷	منابع و مآخذ
۶۱	اسناد و تصاویر
۱۰۵	اسامی اشخاص، اماکن و احزاب، جمعیت‌ها و...
۱۰۷	اشخاص
۱۰۹	اماکن
۱۱۱	احزاب، جمعیت‌ها و...

مقدمه

همزمان با کنار رفتن بسیاری از رقبای محمدرضا شاه از عرصه سیاست و اقتصاد ایران در دهه چهل و با قدرت گرفتن روزافزون وی در ابعاد مختلف حیات اجتماعی ایران، طرح‌هایی جاه‌طلبانه و البته منفعت‌طلبانه از سوی وی ارائه شد؛ طرح‌هایی که اگرچه غالباً از سوی دیگران بنیان نهاده می‌شد اما نهایتاً شاه همه‌گونه تلاشی انجام می‌داد تا نشان دهد خودش مبتکر و مبدع این طرح‌ها بوده و دیگران در ارائه آنها نقشی نداشته‌اند. به نظر می‌رسد طرحی را که در ابتدا با شش فصل تحت عنوان «انقلاب سفید» یا «انقلاب شاه و مردم» با تبلیغات وسیع ملی و جهانی رونمایی شد باید مهم‌ترین و جاه‌طلبانه‌ترین این طرح دانست. در این طرح شاه تلاش داشت تا به طبقات مختلف مردم، رهبران اجتماعی، رقبای داخلی و همچنین رهبران دیگر کشورها نشان دهد که پادشاهی شایسته، با رویکرد توجه به محرومان و در پی دستیابی به عدالت اجتماعی است. فارغ از اینکه شاه تا چه اندازه توانست به ابعاد نظری این طرح دست یابد، نکته‌ای که در ابتدا باید به آن اشاره کرد اینکه این طرح و فصول

شش گانه و بعداً نوزده گانه‌ای که به آن اضافه شد، اصلاً ابتکار شاه نبود و حتی وی به انحای مختلف سعی کرد جلوی عملیاتی شدن آن را بگیرد، اما پس از آنکه توان مقابله با آن را در خود ندید و عملاً این انقلاب از خارج کشور و توسط امریکایی‌ها به او تحمیل شد، نهایتاً در یک پروژه تبلیغاتی، خود را پایه‌گذار و ایده‌پرداز آن وانمود کرد، در حالی که همچنان که در ادامه نیز اشاره خواهد شد، در ابتدا بزرگ‌ترین مانع اجرای آن بود. به همین صورت شاه پیگیری فصول این انقلاب از بالا به پایین را شرط رسیدن به دروازه‌های تمدن بزرگ نامید و بسیاری از اهداف مملکتی را به بخش‌های مختلف آن منوط و مشروط کرد.

پژوهش حاضر بر آن است تا ضمن بررسی گذرای ماهیت انقلاب سفید، به یکی از اصول مهم و بنیادین آن یعنی اصل ششم و یا همان «سپاه دانش» بپردازد. به نظر می‌رسد فهم حیست‌ی و مفاد این سپاه می‌تواند بعضی از راهبردهای اجتماعی و فرهنگی رژیم شاه را مشخص کند؛ چه اینکه در ایجاد و استمرار حرکت سپاه دانش، ریشه‌های عمیقی از نوع نگاه پهلوی دوم به جامعه و ایده‌ای که آن را الگوی صحیح زندگی می‌دانست می‌توان یافت. پژوهش حاضر در پی رسیدن به پاسخی برای این پرسش است که «آیا سپاه دانش توانست الگوهای بیان شده توسط مؤسسانش را در اجتماع، عملیاتی سازد یا خیر؟» به همین منظور در ابتدا ارکان انقلاب سفید معرفی و نقد می‌شود، چرا که سپاه دانش در پی رسیدن به سبکی از زندگی بود که سوادآموزی بخشی از آن راهبرد به شمار می‌رفت؛^۱ در ادامه،

۱. لازم به ذکر است با توجه به محوریت روستاها در موضوع سپاه دانش، هنگام بررسی انقلاب سفید بیشتر مسئله اصلاحات ارضی که آن نیز با محوریت روستاها شکل گرفته بود، بررسی خواهد شد.

ضمن معرفی سپاه دانش، دلایل رژیم از تأسیس این سپاه واکاوی می‌شود. گفتنی است تاکنون چند کتاب و مقاله به صورت ویژه و مستقل به سپاه مسئله سپاه دانش پرداخته‌اند، اما غالب این پژوهش‌ها کارکردی توصیفی داشته و تحلیل چندانی در باب مقایسه نظری و عملی آن انجام نداده‌اند. در مجموع، تألیفات انجام شده را باید به نوشته‌های پیش از انقلاب اسلامی (نظیر کارهای حسین میرکاظمی،^۱ رحمانی^۲ و مجموعه‌ای از کتب منتشره توسط نهادهای حکومتی^۳ و نیز مکتوبات منتسب به شاه^۴) و تحقیقات پس از انقلاب^۵ تقسیم کرد. لازم به ذکر است با توجه به ماهیت توصیفی منابع پیشین، پژوهش حاضر سعی کرده ضمن بهره‌گیری از آنها، با رویکرد تحلیلی به تناسب میان نظریات بنیان‌گذاران این طرح با عواید

۱. حسین میرکاظمی، *دانش و پیش در روستا*، تهران: انتشارات و کتاب سازمان سپاه دانش، ۱۳۴۳.
۲. ابوالقاسم رحمانی، *انقلاب سفید در سیمای میهن: راهنمای سپاهیان انقلاب*، تهران: شرکت نسبی کانون کتاب، ۱۳۵۴.
۳. نظیر دانشسرای عالی سپاه دانش، *راهنمای دانشسرای عالی سپاه دانش سال تحصیلی ۱۳۵۲ - ۱۳۵۱*، بی‌جا، دانشسرای عالی سپاه دانش، ۱۳۵۲ و سالگرد سپاه دانش تهران، ۱۳۴۲، وزارت فرهنگ و سازمان سپاه دانش، *نمودار فعالیت‌های سپاهیان دانش ایران در روستاها*، وزارت آموزش و پرورش، سازمان سپاه دانش، بی‌جا، سازمان سپاه دانش، ۱۳۴۷ و احمد قاسمی، *سوادآموزی بزرگسالان در دوران شاهنشاهی پهلوی*، تهران: کمیته ملی پیکار جهانی با بیسوادی، ۲۵۳۵.
۴. محمدرضا پهلوی، ۱۳۷۱، *پاسخ به تاریخ*، به کوشش شهریار ماکان، تهران: نشر شهراب و محمدرضا پهلوی، ۱۳۵۴، *انقلاب سفید*، تهران: چاپخانه پهلوی.
۵. نظیر بهمن خدایی، *همه بررسی‌های رژیم شاه*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۱، ص ۱۷۲ به بعد و یدالله پورهادی، *خاطرات حجت‌الاسلام والمسلمین پورهادی*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۲، ص ۱۴۲ به بعد و حسین ایمانی جاجرمی و 'ابراهیم خدایی، 'ابراهیم، «طرح‌های پیوند اجتماعات محلی روستایی با نظام رسمی آموزش و پرورش در دوره پهلوی»، *فصلنامه تحقیقات تاریخ اجتماعی*، بهار و تابستان، ۱۳۹۷، سال هشتم - شماره ۱.

و دستاوردهایش بپردازد. در واقع نقطه تمایز این پژوهش با موارد قبلی در این نکته به خصوص قرار دارد.

www.ketab.ir